

ВІДГУК

**офіційного опонента - доктора медичних наук, професора
Копчак Оксани Вікторівни на дисертаційну роботу
Случевської Олени Олександрівни на тему
«Оптимізація методу корекції оклюзійних поверхонь зубів
у комплексному лікуванні захворювань тканин пародонту»,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 22«Охорона здоров'я»
за спеціальністю 221 «Стоматологія»**

Актуальність обраної теми дисертації.

На сьогодні, хронічні запально-дистрофічні ураження пародонту є широко розповсюдженими захворюванням не тільки в Україні, а й у світі та часто призводять до вторинної адентії зубів у працездатного населення та негативно впливають на рівень якості життя хворих. Пародонтологія є одним із найважливіших розділів сучасної стоматології, і це пов'язано з високою поширеністю уражень пародонту. Захворювання пародонту супроводжуються складними морфофункціональними змінами у тканинах. Ступінь виразності цих змін залежить від загального стану організму та і від вікових особливостей будови тканин пародонту та загально-соматичного фону, який справляє інтерференційний вплив на переважну більшість запальних та дистрофічних процесів.

Пародонтит, як найпоширеніша нозологічна форма в клінічній практиці, виявляє чіткий вплив на зростання стоматологічної захворюваності у населення, тому в сучасному світі захворювання пародонту призводять до втрати зубів набагато частіше, ніж ускладнення карієсу. Найпоширенішою в населення нозологічною формою є генералізований пародонтит, такі пацієнти найчастіше зустрічаються на клінічному прийомі, особливо коли хвороба набуває загостреного перебігу. Сучасні концепції лікування генералізованого пародонтиту передбачають застосування комплексу терапевтичних, ортопедичних, хірургічних і ортодонтичних методів лікування, і доволі часто їх ефективність є дискусією. Значний практичний і науковий інтерес сьогодні становить напрямок місцевого медикаментозного лікування, яке дозволяє ліквідувати вогнище запалення, стабілізувати стан тканин пародонту, а також створити сприятливі умови для подальшого хірургічного лікування. Поряд із тим, своєчасна діагностика та усунення оклюзійної травми при пародонті є важливим

компонентом комплексного лікування, без якого часто неможливо досягнути стабілізації процесу та відновити резерв тканини пародонту.

Отже, захворювання пародонту - одні з найбільш поширених стоматологічних захворювань і незважаючи на значні досягнення у вивченні причин їх виникнення та розвитку, поглиблення досліджень в області етіопатогенезу цих захворювань на сьогоднішній день продовжує залишатися серйозною проблемою. Це підтверджується високою поширеністю даної патології і свідчить про недостатню ефективність лікування та профілактики, що спонукає до пошуку нових методів лікування та діагностики.

На сьогодні, з огляду на точку зору клініцистів про поліетіологічний характер і складний патогенез генералізованого пародонтиту застосовуються складні та багатокомпонентні схеми лікування, сам процес є доволі тривалий, а повна реабілітація пацієнта має доволі високу вартість. Як показує досвід, патогенетично спрямована терапія генералізованих захворювань пародонту залишається одним із провідних і дієвих напрямків якісної реабілітації хворих.

Сучасні протоколи лікування пародонтиту включають комплекс заходів, направлених на усунення негативного впливу місцевих факторів пародонтонтопатогенних мікроорганізмів, оклюзійної травми та нерациональних реставрацій зубних рядів, та загальних факторів – запальної реакції, нівелювання несприятливих умов, зумовлених коморбідними станами та нозологічними формами, спадковістю та конституційною схильністю до запалення тканин пародонту.

Саме цьому актуальному напрямку сучасної стоматології присвячене дисертаційне дослідження Олени Олександрівни Случевської.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами.

Дисертаційна робота виконана в рамках виконання НДР кафедри стоматології Національного університету охорони здоров'я імені П.Л. Шупика МОЗ України – «Клініко-лабораторне обґрунтування застосування сучасних медичних технологій в комплексному лікуванні та реабілітації основних стоматологічних захворювань» (номер державної реєстрації 0117U006451)». Дисертантка була виконавицею окремих фрагментів вказаної НДР.

Тема дисертації була затверджена на засіданні Вченої ради Національного університету охорони здоров'я імені П. Л. Шупика від 12.02.2020 року (протокол № 2)

Наукова новизна дослідження та одержаних результатів.

В ході виконання дисертаційного дослідження *вперше в Україні* було отримано актуальні дані щодо поширення у населення важких форм генералізованого пародонтиту, досліджено антимікробні властивості комплексного гелю для лікування запальних уражень пародонту вітчизняного виробництва щодо впливу на клінічні та музейні штами мікроорганізмів, отримано дані щодо біохімічних властивостей патогенної та умовно-патогенної аеробної та факультативно-анаеробної мікрофлори пародонтальних кишень при генералізованому пародонтиті, отримано відомості щодо мікропорушень оклюзії при генералізованому пародонтиті.

Уточнено дані щодо виявлення агресивних анаеробних пародонтопатогенних мікроорганізмів за допомогою полімеразно-ланцюгової реакції, виявлення асоціацій патогенних та умовно-патогенних мікроорганізмів при гострому перебігу генералізованого пародонтиту.

Доповнено відомості щодо досвіду лікування пацієнтів з генералізованим пародонтитом відносно віку та статі, тривалого спостереження за пацієнтами після лікування.

Набули подальшого розвитку дослідження ефективності застосування аутологічної плазми та озонотерапії, застосування електронних систем детекції мікропорушень оклюзії, математичне моделювання лікувального процесу.

Науково обґрунтовано та перевірено на практиці оригінальну схему лікування пацієнтів з генералізованим пародонтитом, яка охоплює професійну гігієну порожнини рота, місцеве протизапальне лікування із включення вітчизняного багатокомпонентного гелю, ін'єкцій аутологічної плазми крові, збагаченої тромбоцитами та нормалізацію оклюзії (шляхом пришліфування та відновлення форми оклюзійної поверхні зубів фотокомпозитом) під контролем системи «Т-скан».

Практичне значення отриманих результатів.

На основі отриманих даних для практичної охорони здоров'я було

запропоновано ефективний алгоритм лікування пацієнтів із генералізованим пародонтитом. Апробовано сучасні методи діагностики у пацієнтів цієї категорії.

Теоретичне значення отриманих результатів.

Теоретичне значення отриманих результатів дослідження полягає у доповненні теоретичних знань у сучасній стоматології в частині закономірностей перебігу генералізованого пародонтиту, застосування нових та модифікованих методів лікування й дослідження з урахуванням етіологічних факторів розвитку вищевказаної патології пародонту, а також теоретичних знань у медичній мікробіології в частині ідентифікації пародонтопатогенів, особливостей мікробіому пародонтальної кишені при генералізованому пародонтиті.

Ступінь обґрунтованості та достовірності положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертаційна робота Случевської О.О. представляє собою завершене наукове дослідження. Мета дослідження та похідні від неї завдання є чіткими та послідовними. У програмі-дизайні дослідження авторка чітко аргументує доцільність використання всіх застосованих методів дослідження та аналізу, отримання результатів до досягнення мети роботи.

Загалом, в ході виконання завдань роботи авторкою було виконано систематичний огляд профільної наукової та нормативної літератури (374 електронних і друкованих джерела (199 – кирилицею, 175 – латиницею)); проаналізовано зміст Офіційних довідників ДП «Центр медичної статистики МОЗ України» за 2019–2020 рр.; проаналізовано електронні звіти автоматизованої системи обліку пацієнтів стоматологічного закладу охорони здоров'я («Періоцентр», м. Київ) за 2019–2020 рр.; досліджено зразки мікробіоти пародонтальних кишень у пацієнтів із генералізованим пародонтитом; 10 зразків матеріалу – для полімеразноланцюгової реакції (ПЛР), та 20 зразків – для бактеріологічних досліджень (культивування, ідентифікація та біохімічна характеристика); досліджено антимікробні властивості комплексного протизапального гелю для лікування хвороб пародонту на 10 «музейних» і клінічних ізолятах патогенних мікроорганізмів; досліджено стоматологічний статус

у 50 пацієнтів в ході лікування генералізованого пародонтиту (30 пацієнтів, які були проліковані за стандартним протоколом і 20 пацієнтів, які були проліковані за протоколом із включенням аутологічної тромбоцитарної плазми та озонотерапії); розроблено та апробовано в клінічних умовах власну схему лікування (20 пацієнтів).

Ретельний опис та аналіз даних результатів, застосування сучасних точних методів діагностики, сучасних підходів до статистичного аналізу отриманих даних вказують на достатній рівень достовірності та обґрунтованості основних положень дисертації.

Повнота викладу матеріалу дисертації в опублікованих роботах.

Основні наукові результати дисертаційного дослідження знайшли своє відображення в 11 наукових публікаціях, із них – 7 статей, з яких 1 – у науковому виданні, що входить до міжнародної наукометричної бази «WoS», 5 – в наукових фахових виданнях, рекомендованих ДАК МОН України (група Б), 1 – в провідному науковому виданні інших держав, 4 – тез у матеріалах конференцій.

Апробація результатів дисертації.

Результати дисертаційного дослідження доповідались на таких наукових зібраннях: 7th International Scientific and Practical Conference «Scientific Research in XXI Century» (October 16-18, 2020) in Ottawa, Canada; Науково-практична конференція з міжнародною участю «YOUNG SCIENCE 2.0» (м. Київ, 20 листопада 2020 року), XXV міжнародний медичний конгрес студентів і молодих вчених (12-14 квітня 2021, м. Тернопіль), XVIII International Scientific and Practical Conference «Advancing in research, practice and education» (May 10–13, 2022, Florence, Italy).

Основні положення дисертації також доповідалися на засіданнях колективу кафедри стоматології Інституту стоматології Національного університету охорони здоров'я імені П. Л. Шупика, МОЗ України.

Дані про відсутність (наявність) текстових запозичень та порушень академічної доброчесності.

За результатами перевірки та аналізу матеріалів дисертаційної роботи Случевської Олени Олександрівни не було виявлено ознак академічного плагіату,

фальсифікації чи інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконання дисертантом представленого наукового дослідження (висновок від 13 жовтня 2023 р.).

Оцінка змісту дисертації.

Представлена дисертаційна робота написана в класичній формі, українською мовою, й викладена на 213 сторінках друкованого тексту (обсяг основного тексту 165 сторінок), містить анотацію, вступ, огляд літератури, матеріал та методи досліджень, 4 розділи власних досліджень, та їх обговорення, висновки, список використаних джерел, який включає 374 електронних і друкованих джерел (199 – кирилицею, 175 – латиницею). Робота проілюстрована 57-ма таблицями, 16-ма рисунками. Загальний обсяг та структура дисертаційної роботи повністю відповідають вимогам МОН України, що висуваються до оформлення дисертаційних робіт. Було б доцільно виділити практичні рекомендації.

У Вступі коротко описаний сучасний стан наукової проблеми, якій присвячена робота, підкреслено її значимість, доведено доцільність проведеної роботи. Також наведено короткий опис методологічного апарату дослідження (сформульовано мету й 6 похідних завдань, об'єкт та предмет дослідження, перелік застосованих методів дослідження). Також наведено дані щодо наукової новизни, теоретичного й практичного значення виконаної роботи, відображено особистий внесок здобувача у виконанні роботи. Цей розділ оформлено й складено у відповідності основним вимогам МОН України, з висвітленням нормативних пунктів.

Зауваження: наявні деякі термінологічні розбіжності.

Перший розділ - аналітичний огляд літератури, - було викладено на 28-ми сторінках друкованого тексту. Ця частина роботи містить короткий реферативний опис сучасних даних літератури щодо напрямку наукового пошуку, обраного авторкою. Розділ поділений на 5 частин, в яких послідовно й логічно відображено окремі аспекти поширеності, етіології, патогенезу генералізованого пародонтиту та методик його комплексного лікування. Наголошено на швидкому прогресі й розвитку досліджень етіопатогенезу захворювання та окреслено потребу в своєчасному впровадженні нових лікувально-діагностичних технологій у клінічну

практику. Систематизовано також сучасні погляди на етіопатогенетичні аспекти генералізованого пародонтиту, які частково дотичні із подальшими напрямками досліджень, які провела авторка.

Розділ завершується коротким узагальнюючим висновком, в якому авторка ще раз аргументує проведення наступних етапів роботи. Матеріал представлений логічно, послідовно, інформаційно насичено та цікаво. Незважаючи на великий масив вузькогалузевої інформації, розділ сприймається легко, зауважень немає.

У *Розділі 2* дисертантка ретельно описала методологію дослідження з детальним описом його етапів (програма дослідження), всіх використаних методик дослідження, представлена загальна характеристика обстежених хворих та клінічних методів обстеження. Розділ складається з шести підрозділів, у яких представлений загальний алгоритм виконання комплексу досліджень, детально описані застосовані автором методи – загальноклінічні, індексної оцінки стану тканин порожнини рота, бактеріологічні, молекулярно-біологічні, цифрової оцінки оклюзії щелеп, рентгенологічні, бібліографічний, ретроспективного аналізу, порівняльного аналізу та статистичні. Представлені методи та методики дослідження є сучасними та достатніми для проведення запланованого комплексу досліджень на високому науковому рівні, для отримання даних із достатнім рівнем вірогідності.

Розділ займає 25 сторінок друкованого, чітко структурований.

Зауваження: бажано було б вказати за якою класифікацією встановлювали діагноз, стосовно виявленої патології пародонту; варто було б ввести цифрове кодування у групах пацієнтів, що приймають участь у дослідженні для зручності сприйняття інформації; потрібно більш чітко сформулювати пародонтологічний діагноз та співставити контингент хворих у групах, що порівнюються.

Розділ 3 містить результати власних досліджень і присвячений двом особливим проблемним аспектам – частково епідеміологічному (поширеність важких форм генералізованого пародонтиту у населення) та особливостям надання стоматологічної допомоги такому контингенту.

Авторка з'ясувала, що кількість випадків ускладненого перебігу захворювань пародонту в населення досягає 1,80%, встановила співвідношення кількості видалених зубів з приводу ускладненого карієсу та захворювань пародонту становить – 4:1. У населення віком від 18 років така частота становила 2,19%. У

структурі кількості відвідувань стоматолога та зубного лікаря частота випадків ускладненого перебігу захворювань пародонту становила 3,72%, а відносно кількості первинних відвідувань – то загалом 11,06%, і останній показник є відносно стабільним.

Середній вік пацієнтів, які зверталися для лікування генералізованого пародонтиту, становив $43,82 \pm 10,20$ років ($M=44,00$), без суттєвої різниці за статтю. При аналізі медичної документації було виявлено зростання кількості пацієнтів у вікових групах 30–33 роки, 36–40 років, 45–51 років та 55–59 років. Авторка наводить висновок, що проведення епідеміологічних досліджень лише в демографічних диспансерних групах, рекомендованих ВООЗ, не надає повної картини поширеності та інтенсивності захворювань – таким чином виявлялося лише 64,90% пацієнтів, які мали пародонтопатію.

Цей розділ викладено на 13 сторінках тексту, він містить два підрозділи, проілюстрований 6-ма таблицями та одним рисунком. Матеріал подано оригінально та обґрунтовано.

Зауваження: Частина результатів, яка містить елементи математичного моделювання проблеми, на жаль, не набула свого продовження в подальшій роботі; термін – «Пародонтопатія» є не точним для зображення проблеми, що досліджується. Інших принципових зауважень до розділу немає.

Розділ 4 викладено на 20 сторінках друкованого тексту, який поділено на три підрозділи, і він містить результати суттєвого масиву експериментальних та лабораторних досліджень, а саме дослідження мікробіоти пародонтальних кишень у пацієнтів із загостренням генералізованого пародонтиту (ПЛР та бактеріологічний метод) та дослідження протимікробних властивостей комплексного гелю «Метрогелур» (вітчизняного виробництва. Проведені ПЛР-дослідження вмісту пародонтальних кишень дали можливість лабораторними методами діагностувати наявність високоагресивних представників комплексів бактеріальних пародонтопатогенних у шести з десяти пацієнтів з гострим перебігом генералізованого пародонтиту в клінічно значущих концентраціях. У чотирьох випадках з десяти визначалися бактеріальні комплекси з п'яти представників пародонтопатогенних мікроорганізмів, слід зазначити однакові комбінації в двох випадках – перший варіант – *P. gingivalis*, *P. intermedia*, *T. forsythensis* (*B. forsythus*),

T. denticola і *C. albicans*, і другий варіант – *P. gingivalis*, *P. intermedia*, *T. forsythensis* (*B. forsythus*), *T. denticola* та *A. actinomycetemcomitans*. Не було випадків одночасного визначення *C. albicans* і *A. actinomycetemcomitans*.

Бактеріологічні дослідження із застосуванням диференційно-діагностичних поживних середовищ для культивування аеробних і факультативно анаеробних мікроорганізмів показали, що при гострому перебігу генералізованого пародонтиту у більшості пацієнтів в пародонтальних кишнях виявлялися представники патогенних і умовно-патогенних мікроорганізмів з аеробів та факультативних анаеробів. У 70,00% випадків виявлено гноєрідну мікробіоту в клінічно значущих концентраціях. Більшість виділених ізолятів умовно-патогенних мікроорганізмів володіла гемолітичною активністю, що є ознакою потенційної патогенності та вірулентності.

Дослідження протимікробних властивостей комплексного гелю для лікування запальних уражень пародонту вітчизняного виробництва «Джен-Метрогелур» показали, що він виявився ефективним протимікробним засобом відносно ряду клінічних та лабораторних культур патогенних мікроорганізмів.

Розділ має 12 рисунків та 9 таблиць, написано цікаво, але має великий масив інформації, який було б доцільно розділити на дві частини та акцентувати статистичну вірогідність проведеного дослідження.

Зауваження: у тексті наявні окремі дефекти верстки.

Розділ 5 містить дані, отримані авторкою в ході виконання етапів клінічних досліджень. Пацієнтів було розподілено на дві клінічні підгрупи (перша – проліковані за стандартним у закладі лікувально-діагностичним протоколом, друга – з додатковим використанням плазмотерапії та озонотерапії. В ході аналізу отриманих результатів авторка показує наявність статистично вірогідної різниці в окремих показниках, зареєстрованих в підгрупах, що свідчить про швидшу реабілітацію пацієнтів, які отримували додатково плазмотерапію та озонотерапію. Але навіть такої модифікація лікувально-діагностичного протоколу не вирішує проблему оклюзійної травми у пацієнтів із генералізованим пародонтитом, що було показано при застосуванні «Т-Скан».

Розділ нараховує 30 сторінок друкованого тексту, поділений на 5 підрозділів, містить 36 таблиць і два рисунки.

Зауваження: розділ виглядає перевантаженим інформацією (36 таблиць), важко акцентувати статистичну вірогідність проведеного дослідження у групах, що порівнюються, у зведених таблицях інформація була би більш презентабельною та чіткою.

Розділ 6 містить опис власної розробленої схеми комплексного лікування пацієнтів з генералізованим пародонтитом та результати її застосування в клініці. Модифікації стандартного протоколу діагностики та лікування генералізованого пародонтиту (загострення та агресивний перебіг), включали в себе плазмотерапію, озонотерапію разом із корекцією оклюзійних перевантажень під контролем комп'ютерного сканера «Т-Скан». Запропонована схема була успішно апробована на окремій підгрупі пацієнтів, і при порівнянні було виявлено статистично вірогідні відмінності в значеннях окремих показників, що дозволяє прийти до висновку про ефективність запропонованих новацій.

Цей розділ викладено на 11 сторінках друкованого тексту, має два підрозділи, містить чотири таблиці та один рисунок.

Є термінологічні розбіжності такі як «агресивний перебіг» пародонтиту, «ПРП» терапія та ін. Інших принципових зауважень немає.

Розділ «ОБГОВОРЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ УЗАГАЛЬНЕННЯ» є логічним та послідовним підсумком отриманих результатів, містить короткий опис основних положень роботи, які виносяться на захист, частково порівнюються із подібними роботами. Авторка аналізує отримані результати, підводить підсумки своєї роботи та підходить до основних теоретичних узагальнень та висновків. Розділ засвідчує глибокі знання автора досліджуваної проблеми та узагальнює власні погляди на предмет дисертаційного дослідження.. Зауважень немає.

У **Висновках** до роботи авторка логічно й точно презентує основні результати свого дослідження, підтверджує факт виконання поставлених завдань та досягнення мети дослідження.

У **Додатках** наведені список публікацій авторки за темою дисертації, апробації її результатів, акти впровадження та велика за обсягом таблиця.

Зауваження щодо змісту та оформлення дисертації.

В загальному дисертаційна робота Случевської О.О. складає приємне враження, добре сприймається. Робота достатньо ілюстрована рисунками, табличним матеріалом. Авторка провела значну роботу по узагальненню великого масиву даних отриманих результатів дослідження. Але по тексту зустрічаються окремі описки, стилістичні помилки, термінологічні неточності та русизми. Хочу наголосити, що висловлені побажання та зауваження до роботи не зменшують її теоретичного значення та науково-практичної цінності, а також не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

В процесі аналізу роботи до авторки виникли наступні запитання, на які хотілося б почути відповіді:

1. Як впливає наявність супутньої соматичної патології на перебіг генералізованого пародонтиту та чи спостерігали Ви відмінності в ефективності розробленої схеми лікування у пацієнтів з різними фоновими захворюваннями?
2. Чи відомі Вам аналоги досліджуваного комплексного протизапального гелю?
3. Як Ви відноситеся до застосування антикоагулянту «цитрат натрію» у пробірці для PRP-терапії, яка не містить гелю-розділювачу?
4. Чи були випадки ускладнень при застосуванні розробленої Вами схеми лікування при її практичному використанні?
5. Яка собівартість запропонованого Вами лікування?

Висновок

Дисертаційна робота Случевської Олени Олександрівни на тему «Оптимізація методу корекції оклюзійних поверхонь зубів у комплексному лікуванні захворювань тканин пародонту» є завершеним самостійним науковим дослідженням, в якому наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення актуального завдання сучасної стоматології – удосконалення підходів до лікування пацієнтів з генералізованим пародонтитом шляхом розробки і впровадження лікувально-діагностичного комплексу із включенням нових антисептичних засобів, аутологічної плазми крові, озонотерапії та корекції оклюзійних поверхонь зубів для усунення травматичної

оклюзії. Дисертація повністю відповідає спеціальності 221 «Стоматологія». За своєю актуальністю, науковою новизною, методичним рівнем, теоретичним значенням, обсягом проведених досліджень, обґрунтованістю висновків та практичною значимістю, дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року за №44 та оформлена згідно з вимогами до оформлення дисертації, затвердженими Наказом МОН України від 12.01.2017 року за №40, а здобувачка Случевська Олена Олександрівна заслуговує присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 221 «Стоматологія».

Офіційний опонент

Завідувачка кафедри терапевтичної стоматології та пародонтології

ПВНЗ «Київський медичний університет»

доктор медичних наук, професор

Оксана КОПЧАК

Борис ІВНЕВ

11.01.2024